O‘ZBEKISTON–TURKIYA INVESTITSIYAVIY HAMKORLIGI: RIVOJLANISH DINAMIKASI, MAVJUD IMKONIYATLAR VA ISTIQBOLLAR (FARG‘ONA VILOYATI MISOLIDA)

Yuldashev Azimjon Komilovich
Mustaqil izlanuvchi,FarDU, "Turk-Turon" mas'uliyati cheklangan jamiyati raxbari
ayuldashev1973@gmail.com.

Annotatsiya. *Maqolada O‘zbekiston va Turkiya o‘rtasidagi investitsiyaviy hamkorlikning rivojlanish dinamikasi, tarkibiy xususiyatlari va istiqbolli yo‘nalishlari statistik, qiyosiy hamda institutsional tahlil asosida kompleks o‘rganilgan. Ikki mamlakat o‘rtasidagi savdo-iqtisodiy aloqalar, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar oqimi, qo‘shma korxonalar faoliyati va sanoat kooperatsiyasining hududiy iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyati yoritilgan. Xususan, Farg‘ona viloyatining tabiiy-resurs, mehnat, ishlab chiqarish va logistika salohiyati investitsiyalarni jalb etish nuqtayi nazaridan tizimlashtirilgan. Quva tumanidagi Turon-Turk sanoat zonasi misolida O‘zbekiston va Turkiya tadbirkorlari o‘rtasidagi hududlararo sanoat hamkorligini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda sanoat zonasining investitsiyaviy jozibadorligini oshirish, ilg‘or texnologiyalar transferini jadallashtirish, mahalliy xomashyoni chuqur qayta ishlash, import o‘rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarish va eksport geografiyasini kengaytirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Shuningdek, investitsiya loyihalarini tanlash, moliyalashtirish, amalga oshirish va monitoring qilishning tashkiliy-boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan. Hududiy ishlab chiqarish kooperatsiyasini shakllantirish, mahalliy korxonalarni xalqaro qiymat zanjirlariga integratsiyalash hamda yangi ish o‘rinlarini yaratishning iqtisodiy imkoniyatlari asoslangan. Tadqiqot natijalari Farg‘ona viloyatida Turkiya investitsiyalaridan samarali foydalanish, sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshligini oshirish va eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishni rivojlantirishga xizmat qiladi. Taklif etilgan yondashuvdan hududiy investitsiya strategiyalarini ishlab chiqish va qo‘shma loyihalarni boshqarishda foydalanish mumkin.*

Kalit so‘zlar: *investitsiya, sanoat kooperatsiyasi, sanoat zonasi, texnologiyalar transferi, eksport, Farg‘ona, Turkiya, xorijiy investitsiyalar, innovatsion rivojlanish, ishlab chiqarish, iqtisodiy integratsiya, mahalliylashtirish, sanoat klasteri, raqobatbardoshlik, qo‘shilgan qiymat, iqtisodiy hamkorlik, investitsiya muhiti.*

KIRISH

Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro iqtisodiy raqobatning kuchayishi hamda global ishlab chiqarish va qiymat zanjirlarining transformatsiyalashuvi sharoitida xorijiy investitsiyalar mamlakatlar iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirishning strategik omillaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligi nafaqat jalb etilgan kapital hajmi, balki investitsion muhitning institutsional sifati, ishlab chiqarish infratuzilmasi, inson kapitali, texnologik salohiyat hamda mahalliy korxonalarning innovatsiyalarni o‘zlashtirish imkoniyatlari bilan ham belgilanadi. Shu nuqtayi

nazardan, O‘zbekistonning tabiiy-resurs salohiyati, geografik joylashuvi va rivojlanib borayotgan sanoat infratuzilmasini Turkiyaning ishlab chiqarish tajribasi, zamonaviy texnologiyalari hamda xalqaro savdo tarmoqlari bilan uyg‘unlashtirish investitsiyaviy hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqish imkonini beradi.

O‘zbekiston va Turkiya o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning izchil rivojlanishi, investitsiyaviy aloqalarning kengayishi hamda sanoat kooperatsiyasining chuqurlashuvi mazkur yo‘nalishning ilmiy va amaliy ahamiyatini oshirmoqda. Xususan, 2026-yil 29-oktabrda bo‘lib o‘tgan oliy darajadagi uchrashuvga oid rasmiy axborotda Oliy darajadagi biznesni qo‘llab-quvvatlash kengashini tashkil etish va ikki mamlakat o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni yanada rivojlantirishga qaratilgan hujjatlar qayd etilgan [1]. Hukumat portalida e’lon qilingan ma’lumotlarga ko‘ra, 2026-yil 18–19-noyabr kunlari Toshkent shahrida mazkur kengashning birinchi yig‘ilishini o‘tkazish nazarda tutilgan [2]. Ushbu tashabbuslar investitsiyaviy hamkorlikni institutsional jihatdan mustahkamlash, qo‘shma loyihalarni amalga oshirish va tadbirkorlik subyektlari o‘rtasidagi aloqalarni kengaytirish uchun muhim tashkiliy asos yaratadi.

Hududiy investitsiyaviy hamkorlikni rivojlantirishda Farg‘ona viloyati alohida iqtisodiy salohiyatga ega. Viloyatning mehnat resurslari, sanoat ishlab chiqarishi, qishloq xo‘jaligi xomashyosi, tadbirkorlik muhiti va transport-logistika imkoniyatlari Turkiya investorlari bilan o‘zaro manfaatli loyihalarni amalga oshirish uchun qulay shart-sharoitlarni shakllantiradi. Ayniqsa, Quva tumanidagi Turon-Turk sanoat zonasi misolida hududiy ishlab chiqarish kooperatsiyasini kengaytirish, zamonaviy texnologiyalar transferini jadallashtirish, mahalliy xomashyoni chuqur qayta ishlash va eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishni rivojlantirish imkoniyatlari mavjud. Bunda investitsiyalarni alohida loyihalar doirasida jalb etish bilan cheklanmasdan, ularni mahalliy korxonalar, ilmiy-ta’lim muassasalari, infratuzilma tashkilotlari va eksport subyektlari bilan o‘zaro bog‘langan yagona iqtisodiy tizim asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston va Turkiya o‘rtasidagi investitsiyaviy hamkorlikni sanoat kooperatsiyasi, ilg‘or texnologiyalar transferi, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish, eksport salohiyatini kengaytirish va institutsional mexanizmlarni o‘zaro uyg‘unlashtirish asosida tashkil etish hududiy investitsiyalar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Xususan, Farg‘ona viloyatida Turon-Turk sanoat zonasi negizida integratsiyalashgan hamkorlik modelini joriy etish investitsiya loyihalarining iqtisodiy natijadorligini kuchaytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, mahalliy korxonalarning texnologik salohiyatini oshirish va eksport tarkibini diversifikatsiya qilish imkonini berishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy rivojlanishga ta’siri, ularning mahalliy ishlab chiqarish subyektlari bilan integratsiyasi hamda hududiy iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirishdagi o‘rni iqtisodiy adabiyotlarda keng tadqiq etilgan. Mazkur yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlarda xorijiy kapital nafaqat moliyaviy resurslar manbai, balki zamonaviy texnologiyalar, boshqaruv tajribasi, innovatsion yondashuvlar va

xalqaro bozorlar bilan integratsiyalashuvni ta’minlovchi muhim iqtisodiy omil sifatida baholanadi.

Xususan, B.S. Javorcik Litva korxonalari misolida olib borgan empirik tadqiqotida xorijiy investitsiyalarning mahalliy iqtisodiyotga ta’sirini tahlil qilib, xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalar bilan mahalliy yetkazib beruvchilar o‘rtasidagi ishlab chiqarish aloqalari mahalliy korxonalar unumdorligining oshishiga xizmat qilishini aniqlagan. Muallifning xulosalariga ko‘ra, xorijiy investitsiyalarning ijobiy samarasi faqat kapitalning bevosita kirib kelishi bilan cheklanmaydi, balki texnologiyalar transferi, ishlab chiqarish kooperatsiyasi, bilim va boshqaruv tajribasining tarqalishi orqali ham namoyon bo‘ladi [3, 605–627-b.]. Bu yondashuv investitsiya loyihalarini baholashda ularning mahalliy korxonalar bilan iqtisodiy aloqalarini ham hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Xorijiy investitsiyalar samaradorligini o‘rganishda maxsus iqtisodiy zonalarning o‘rni ham alohida ahamiyatga ega. Jahon banki tadqiqotlarida maxsus iqtisodiy zonalar investitsiyalarni jalb etish, eksport salohiyatini oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirishning muhim institutsional mexanizmi sifatida talqin qilinadi [4]. Shu bilan birga, maxsus iqtisodiy zonalarning muvaffaqiyati faqat soliq va bojxona imtiyozlari bilan emas, balki transport-logistika infratuzilmasi, energetika ta’minoti, malakali mehnat resurslari, mahalliy yetkazib beruvchilar bilan kooperatsiya va samarali davlat boshqaruvi bilan ham belgilanadi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, maxsus iqtisodiy zonalarning iqtisodiy samaradorligi ularning milliy iqtisodiyot bilan integratsiyalashuv darajasiga bevosita bog‘liq. Agar zona hududida faoliyat yurituvchi xorijiy korxonalar mahalliy ishlab chiqaruvchilar bilan barqaror hamkorlik o‘rnatsa, bu jarayon qo‘shimcha qiymat zanjirlarini shakllantirish, import o‘rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarish va mahalliy korxonalar texnologik salohiyatini oshirishga yordam beradi. Aksincha, mahalliy iqtisodiyot bilan aloqalari cheklangan zonalarda investitsiyalarning hududiy rivojlanishga ta’siri kutilgan darajada bo‘lmasligi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasida maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslari ham bosqichma-bosqich takomillashtirilib kelinmoqda. Xususan, 2020-yil 17-fevraldagi O‘RQ-604-sonli “Maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risida”gi Qonun ushbu hududlarda investitsiya faoliyatini tashkil etish, ishtirokchilarning huquq va majburiyatlarini belgilash hamda maxsus iqtisodiy zonalarni boshqarishning huquqiy mexanizmlarini mustahkamladi [5]. Mazkur qonunchilik bazasi xorijiy va mahalliy investorlar uchun institutsional sharoitlarni shakllantirish, ishlab chiqarish faoliyatini rag‘batlantirish hamda hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga qaratilgan.

Shuningdek, xorijiy ilmiy adabiyotlarda investitsiyalarni jalb qilishda institutsional muhitning barqarorligi, mulk huquqining himoyalanganligi, ma’muriy tartib-taomillarning soddaligi va infratuzilmaning rivojlanganligi muhim omillar sifatida e’tirof etiladi. D. Rodrikning institutsional iqtisodiyotga oid qarashlarida ham iqtisodiy o‘sishning barqarorligi samarali institutlar, iqtisodiy rag‘batlar va davlat siyosatining izchilligi bilan bog‘liq holda izohlanadi. Bu esa investitsiya loyihalarini amalga oshirishda huquqiy kafolatlar va institutsional muhitning ahamiyatini

kuchaytiradi.

Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalarini, jumladan, “Turon-Turk” loyihasini ham ilmiy tahlil qilishda uning iqtisodiy mazmuni, moliyalashtirish manbalari, ishtirokchilar tarkibi, ishlab chiqarish kooperatsiyasi va hududiy iqtisodiyotga ta’sirini alohida o‘rganish maqsadga muvofiq. Bunda mazkur loyihaning alohida maxsus iqtisodiy zona yoki mustaqil huquqiy maqomga ega tuzilma sifatidagi maqomi ochiq rasmiy manbalar asosida mustaqil tasdiqlanmaganligini hisobga olish lozim. Shu sababli uni huquqiy maqomi oldindan belgilangan tuzilma sifatida emas, balki tegishli hujjatlar va iqtisodiy ko‘rsatkichlar asosida baholanishi lozim bo‘lgan investitsiyaviy loyiha sifatida o‘rganish ilmiy jihatdan to‘g‘ri hisoblanadi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy tadqiqotlar xorijiy investitsiyalarning samaradorligini baholashda kapital hajmi, yaratilgan ish o‘rinlari va eksport ko‘rsatkichlari bilan bir qatorda, mahalliy korxonalar bilan kooperatsiya, texnologik yangilanish, ishlab chiqarish unumdorligi va hududiy iqtisodiy multiplikativ samarani ham hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Biroq investitsiya loyihalarining hududiy infratuzilmani rivojlantirish, mahalliy ishlab chiqarish zanjirlarini shakllantirish va uzoq muddatli iqtisodiy samaradorligini kompleks baholash masalalari qo‘shimcha ilmiy tadqiqotlarni talab etadi. Mazkur maqolada aynan ushbu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga e’tibor qaratiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot tavsifiy-tahliliy va konseptual xarakterga ega bo‘lib, unda O‘zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalari, investitsiyaviy hamkorligi va sanoat kooperatsiyasi tendensiyalari o‘rganildi. Tadqiqotda ikkilamchi statistika, rasmiy axborotlar, me’yoriy-huquqiy hujjatlar hamda ilmiy adabiyotlardan foydalanildi. Tahlil jarayonida statistik, dinamik, qiyosiy, tarkibiy, tizimli va institutsional tahlil, case study, SWOT hamda konseptual modellashtirish usullari qo‘llanildi. Ular hamkorlikning holati, rivojlanish omillari, imkoniyatlari va cheklovlarini aniqlashga xizmat qildi.

Axborot bazasini Milliy statistika qo‘mitasi, Prezident rasmiy sayti, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi, Hukumat portali, O‘zA hamda Jahon banki materiallari tashkil etdi. Asosiy tahlil davri 2017–2025-yillarni qamrab oldi; institutsional tashabbuslar 2026-yil 17-noyabr holatiga ko‘rib chiqildi.

Tashqi iqtisodiy munosabatlarni baholashda quyidagi ko‘rsatkichlardan foydalanildi:

Tashqi savdo aylanmasi:

$$T = E + I \quad (1)$$

Tashqi savdo saldosi:

$$B = E - I \quad (2)$$

Eksportning importni qoplash koeffitsiyenti:

$$K_{ei} = \frac{E}{I} \times 100 \quad (3)$$

Tashqi savdo aylanmasining o‘zgarish sur’ati:

$$G_t = \left[\frac{T_t - T_{t-1}}{T_{t-1}}\right] \times 100 \quad (4)$$

Investitsiyalar va kreditlarning jami davrdagi ulushi:

$$K_{inv} = \frac{Inv_t}{Inv_\Sigma} \times 100 \quad (5)$$

Bu yerda: *T* — tashqi savdo aylanmasi; *E* — eksport; *I* — import; *B* — savdo saldosi; Inv_t — hisobot yilida jalb qilingan investitsiyalar va kreditlar; $Inv\Sigma$ — davrdagi jami investitsiyalar va kreditlar.

Ko‘rsatkichlar savdo-iqtisodiy hamkorlik hajmi, eksport-import nisbati va investitsiyalar dinamikasini baholash imkonini beradi. Biroq xorijiy investitsiyalarning hududiy iqtisodiy o‘sishga sababiy ta’sirini aniqlash uchun korxonalar va hududlar kesimidagi batafsil ma’lumotlar hamda ekonometrik modellar talab etiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zA ma’lumotlariga ko‘ra, 2017–2025-yillarda savdo aylanmasi qariyb 1,9 barobarga oshgan [6]. Biroq Milliy statistika qo‘mitasining dastlabki hisobotida 2023–2025-yillarda pasayish kuzatilgan [7].

Tashqi savdo aylanmasi: 2023-yilda 3 161,1 mln dollar; 2024-yilda 3 037,6 mln dollar (−3,91%); 2025-yilda 3 024,5 mln dollar (−0,43%) [7].

2023–2025-yillarda savdo aylanmasi (3 024,5 − 3 161,1) / 3 161,1 × 100 = −4,32% ga qisqargan. 2025-yilda eksport 1 136,4 mln, import 1 888,1 mln, jami aylanma 3 024,5 mln AQSH dollarini tashkil etgan [7].

Savdo saldosi: 1 136,4 − 1 888,1 = −751,7 mln dollar. O‘zAda taqchillik 751,6 mln dollar sifatida berilgan [6]; 0,1 mln dollarlik tafovut sababi izohlanmagan. Hisob-kitoblarda bir xil statistik hisobotdan foydalanildi. Eksportning importni qoplashi: 1 136,4 / 1 888,1 × 100 = 60,19%.

2017–2025-yillarda Turkiyadan 9 mlrd dollar investitsiya va kredit jalb qilingan, 2025-yilda 2,6 mlrd dollar yoki jami hajmning 28,89 foizi (2,6 / 9 × 100) to‘g‘ri kelgan. Turkiya kapitali ishtirokidagi 2 137 korxonadan 496 tasi qo‘shma, 1 641 tasi to‘liq Turkiya kapitaliga tegishli. Savdo aylanmasi bo‘yicha maqsadlar 5 va 10 mlrd dollar [6; 7; 8].

1-jadval.

2025-yil tashqi savdosining asosiy tarkibi

Mahsulot va xizmatlar guruhi	Eksport, mln dollar	Import, mln dollar
Sanoat mahsulotlari	511,4	390,2
Mashinalar va transport uskunalari	80,1	674,6
Kimyo mahsulotlari	124,3	408,9
Turli tayyor mahsulotlar	152,3	136,2
Oziq-ovqat mahsulotlari	63,0	94,6
Neft mahsulotlari	36,6	30,2
Nooziq-ovqat xomashyosi	18,0	30,1
Xizmatlar	149,9	117,4

Mashinalar, transport uskunalari va kimyo mahsulotlarining jami importdagi ulushi: (674,6 + 408,9) / 1 888,1 × 100 = 57,39%. Bu elektrotexnika, mashinasozlik va kimyo sanoatida qo‘shma ishlab chiqarishni o‘rganish uchun asos yaratadi. Biroq mahalliylashtirish rentabelligi bozor sig‘imi, xarajatlar, texnologiya, xomashyo va raqobatbardoshlik bo‘yicha alohida asoslanishi lozim.

Farg‘ona viloyatining sanoat va agrar ixtisoslashuvi, mehnat resurslari, geografik joylashuvi, tadbirkorlik muhiti va kasbiy ta’lim imkoniyatlari xorijiy investitsiyalar uchun muhim omillardir. 2026-yil 28-apreldagi Prezident yig‘ilishida quyidagi natijalar qayd etilgan [9].

So‘nggi yillarda 8,2 mlrd dollar investitsiya va 8 mingta zamonaviy quvvat, tadbirkorlikka 100 trln so‘m resurs, 13,5 mingta kichik va o‘rta korxona qayd etilgan. YHM 1,7, sanoat 1,5, xizmatlar 3 barobar o‘sgan. So‘nggi to‘rt yilda ishsizlik 9,2% dan 4,6% gacha, kambag‘allik 11,6% dan 5,2% gacha kamaygan [9].

Mazkur ko‘rsatkichlar barcha investitsiyalarni qamrab oladi, faqat Turkiya kapitaliga tegishli emas. Ular viloyatda chuqur qayta ishlash, sanoat kooperatsiyasi va yuqori qo‘shilgan qiymatli ishlab chiqarishni rivojlantirish uchun shakllangan iqtisodiy asosni tavsiflaydi.

Quva tumanida Turkiyaning «Heyal Holding» kompaniyasi ishtirokida sanoat zonasi tashkil etilmoqda. O‘zAning 2026-yil 13-fevral va 13-maydagi axborotlariga ko‘ra, loyiha 26 gektarda, ikki bosqichda amalga oshirilishi, qiymati 350 mln dollar bo‘lishi va 4 mingta ish o‘rni yaratilishi rejalashtirilgan [10; 11; 12].

Ustuvor tarmoqlar: elektrotexnika, to‘qimachilik, oziq-ovqat sanoati va meva-sabzavotni qayta ishlash [10; 11; 12].

Bir gektarga to‘g‘ri keladigan loyiha qiymati: 350 / 26 = 13,46 mln dollar. Bitta rejalashtirilgan ish o‘rniga: 350 000 000 / 4 000 = 87 500 dollar. Bu dastlabki kapital sig‘imi bo‘lib, amaldagi investitsiya, yaratilgan ish o‘rni yoki yakuniy samaradorlikni anglatmaydi.

Taklif etilayotgan integratsiyalashgan model oltita komponentni birlashtiradi: sanoat kooperatsiyasi, texnologiyalar transferi, investitsiya xizmatlari, kasbiy ta’lim, transport-logistika va eksport hamda sertifikatlashtirish. O‘zbekiston resurslari va infratuzilmasi Turkiya kapitali va texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirilishi orqali qo‘shilgan qiymat, bandlik, eksport va raqobatbardoshlikni oshirish ko‘zda tutiladi.

Farg‘ona viloyatining iqtisodiy ixtisoslashuvi va ikki tomonlama savdo tarkibidan kelib chiqib quyidagi ustuvor yo‘nalishlar taklif etiladi.

Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash. Meva-sabzavotni saralash, quritish, muzlatish, konservalash va qadoqlash, sharbat va konsentratlar ishlab chiqarishda Turkiya texnologiyalarini jalb qilish, agrologistika markazlari va sovitkichli omborlar tashkil etish mahalliy xomashyo qiymatini oshirishi mumkin.

Elektrotexnika va mashinasozlik. Elektr kabellari, jihozlar, maishiy texnika qismlari, nasoslar, sanoat uskunalari va ehtiyot qismlar ishlab chiqarish imkoniyatlarini o‘rganish; mahalliy xomashyo, iqtisodiy asoslangan import o‘rnini bosish va eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishga e’tibor qaratish.

Kimyo va farmatsevtika sanoati. Maishiy kimyo, gigiyena mahsulotlari, tibbiy buyumlar va farmatsevtika qadoqlash materiallari bo‘yicha qo‘shma loyihalarda

texnologik, ekologik, sanitariya va sertifikatlashtirish talablarini hisobga olish.

To‘qimachilik va yengil sanoat. Xomashyoni qayta ishlashdan tayyor kiyim-kechak, uy tekstili, texnik to‘qimachilik va dizayngacha bo‘lgan qiymat zanjirlarini shakllantirish, brendlar bilan hamkorlik va eksport marketingini rivojlantirish.

Qurilish materiallari. Metall konstruksiyalar, sendvich panellar, issiqlik izolyatsiyasi, aluminiy profillar, quruq aralashmalar va energiya tejamkor materiallar bo‘yicha qo‘shma loyihalarni o‘rganish.

Energetika. Quyosh elektr stansiyalari, energiya saqlash tizimlari va energiya samaradorligi texnologiyalarini joriy etish orqali sanoat energiya xarajatlarini optimallashtirish.

Transport va logistika. Zamonaviy logistika markazlari, bojxona omborlari, ulgurji savdo va elektron tijorat infratuzilmasini rivojlantirish orqali tashqi bozorlarga chiqishni kengaytirish.

MUHOKAMA

Investitsiyaviy hamkorlikning sifat jihatidan rivojlanishi texnologik yangilanish, mahalliy korxonalar bilan kooperatsiya, eksport, unumdorlik va bandlikka bog‘liq. Javorcik tadqiqotidagi yetkazib beruvchilar orqali bilim tarqalishi natijalari [3] xorijiy korxonalarni hududiy ishlab chiqarish tizimlariga integratsiyalashning ahamiyatini ko‘rsatadi.

Idoralararo muvofiqlashtirish, infratuzilma, shartnoma shartlari, investorlar uchun axborot, kadrlar va monitoring masalalari loyihalarning ehtimoliy risklaridir. Ularni yagona darcha, infratuzilma kafolatlari, huquqiy aniqlik, investitsiya markazi, kasbiy ta’lim va elektron monitoring orqali boshqarish taklif qilinadi. Mazkur risklar zonada amalda aniqlangan kamchiliklar emas. Investitsiya faoliyati O‘RQ-598-sonli Qonun asosida tartibga solinadi [13].

SWOT: kuchli tomonlar – mehnat resurslari, sanoat, agrar xomashyo, tadbirkorlik va strategik sheriklik; zaif tomonlar – infratuzilma, texnologiyalar, kadrlar va xalqaro marketingga ehtiyoj. Imkoniyatlar – Turon-Turk, texnologiyalar transferi, qo‘shma korxonalar, eksport va hududlararo hamkorlik. Tahdidlar – valyuta, bozor konyunkturasi, raqobat, kechikish va transport xarajatlari risklari.

SWOT ekspert so‘rovi yoki vaznli baholashga emas, axborot materiallarini sifat jihatidan tizimlashtirishga asoslangan.

Investitsiya loyihalarini kapital hajmidan tashqari iqtisodiy, ijtimoiy, moliyaviy va resurs samaradorligi bo‘yicha baholash uchun quyidagi KPI tizimi taklif etiladi.

2-jadval.

Investitsiya loyihalari samaradorligi indikatorlari

Indikator	Hisoblash tartibi	Birlik
Investitsiya rejasi	Amaldagi / rejadagi investitsiya × 100	%
Eksport ulushi	Eksport / jami sotuv tushumi × 100	%
Mahalliylashtirish	Mahalliy / jami komponentlar qiymati × 100	%
Bandlik rejasi	Yaratilgan / rejadagi ish o‘rinlari × 100	%
Mehnat unumdorligi	Yalpi qo‘shilgan qiymat / o‘rtacha xodimlar soni	So‘m/xodim
Rentabellik	Yillik sof foyda / investitsiya × 100	%

Indikator	Hisoblash tartibi	Birlik
Qo‘shilgan qiymat ulushi	Yalpi qo‘shilgan qiymat / ishlab chiqarish qiymati × 100	%
Elektr intensivligi	Elektr iste’moli / ishlab chiqarish qiymati	kVt·soat/so‘m
Mahalliy kooperatsiya	Mahalliy xaridlar / jami xaridlar × 100	%

Yirik loyihalarda NPV, IRR va diskontlangan qoplanish muddati (DPP) ham qo‘llanilishi mumkin. $NPV = \Sigma [CF_t / (1 + r)^t] - I_0$, $t = 1, \ldots, n$. Bu yerda CF_t – sof pul oqimi, r – diskont stavkasi, n – davr, I_0 – boshlang‘ich investitsiya. Pul oqimlari mavjud emasligi sababli haqiqiy NPV va IRR hisoblanmagan.

Birinchidan, «O‘zbekiston–Turkiya hududiy investitsiyaviy hamkorlik dasturi»ni ishlab chiqish va hududlarning iqtisodiy ixtisoslashuvi asosida loyihalar portfelini shakllantirish.

Ikkinchidan, Farg‘ona viloyatida investitsiya va savdo markazini tashkil etish; investorlarni jalb qilish, mahalliy biznes bilan bog‘lash, huquqiy va konsalting xizmatlarini ko‘rsatish.

Uchinchidan, Turon-Turk sanoat zonasini kompleks xalqaro investitsiya va ishlab chiqarish platformasi sifatida rivojlantirish; professional boshqaruv, yagona darcha va shaffof yer ajratish mexanizmlarini joriy etish.

To‘rtinchidan, tayyor investitsiya loyihalari portfelini biznes-rejalar, texnik-iqtisodiy asoslar, yer va infratuzilma, xomashyo, bozor hamda eksport ma’lumotlari bilan shakllantirish.

Beshinchidan, Izmir, Bursa, Konya, Gaziantep, Istanbul va Gebze sanoat hududlari bilan institutsional hamkorlik va korxonalararo kooperatsiyani rivojlantirish.

Oltinchidan, elektrotexnika, mashinasozlik, to‘qimachilik, logistika, agrosanoat va zamonaviy texnologiyalar bo‘yicha qo‘shma kasbiy ta’lim markazini tashkil etish.

Yettinchidan, investitsiya bitimlarida elektr, gaz, suv va transport infratuzilmasiga ulanish shartlari, muddatlari va tomonlar majburiyatlarini aniq belgilash.

Sakkizinchidan, hududlararo biznes forumlarini muntazam o‘tkazish orqali investitsiya imkoniyatlarini taqdim etish va yangi hamkorlar jalb qilish.

To‘qqizinchidan, investitsiyalar, moliyalashtirish manbalari, loyiha bosqichlari, ish o‘rinlari va eksport natijalarini aks ettiruvchi yagona elektron monitoring platformasini joriy etish.

O‘ninchidan, Farg‘onada ishlab chiqarilgan mahsulotlarni Turkiya va uchinchi mamlakatlar bozorlariga tegishli savdo va bojxona talablariga rioya etgan holda olib chiqish uchun qo‘shma eksport-logistika tizimini shakllantirish.

Ilmiy yangilik elementlari: an’anaviy savdodan integratsiyalashgan sanoat-investitsiya kooperatsiyasiga o‘tish konsepsiyasi; Farg‘onada ustuvor tarmoqlarni tizimlashtirish; Turon-Turk zonasining kompleks tashkiliy-iqtisodiy modeli; investitsiya samaradorligi indikatorlari tizimi; hududlararo hamkorlikning institutsional, infratuzilmaviy, moliyaviy va tashkiliy mexanizmlarini tizimlashtirish.

Tadqiqot tavsifiy-konseptual bo‘lib, tuman va tarmoqlar kesimidagi investitsiyalar, korxonalar moliyaviy hisobotlari, loyiha texnik-iqtisodiy asoslari va

amaldagi natijalar mavjud emas. Sababiy ta’sir ekonometrik baholanmagan. 2025-yil dastlabki statistikasi keyinchalik aniqlashtirilishi mumkin; ish o‘rinlari bo‘yicha fevral va may rejalari farqlangani uchun keyingi 4 mingta ko‘rsatkich olindi. Kelgusida panel modellar, regressiya, xarajatlar va manfaatlar tahlili hamda multiplikatorlar qo‘llanilishi mumkin.

XULOSA

2017–2025-yillarda hududning tashqi savdo aylanmasi qariyb 1,9 barobar oshgan bo‘lsa-da, 2023–2025-yillarda mazkur ko‘rsatkichning 4,32 foizga qisqarishi tashqi savdo faoliyatida barqarorlikni ta’minlash, eksport tarkibini diversifikatsiya qilish va yangi bozorlarni o‘zlashtirish zarurligini ko‘rsatadi. 2025-yilda savdo aylanmasi 3 024,5 mln dollarni tashkil etgan, eksportning importni qoplash darajasi esa 60,19 foizga teng bo‘lgan. Shu bilan birga, so‘nggi to‘qqiz yilda investitsiyalar va kreditlarning jami hajmi 9 mlrd dollarni tashkil etib, uning 28,89 foizi 2025-yil hissasiga to‘g‘ri kelgan. Bu holat hududda investitsiyaviy faollik ortib borayotganini, biroq investitsiyalarni eksport salohiyati va mahalliy ishlab chiqarish bilan yanada samarali bog‘lash lozimligini anglatadi.

Mazkur sharoitda Quva tumanida amalga oshirilishi rejalashtirilayotgan 350 mln dollarlik, 26 gektar maydonni qamrab oluvchi “Turon-Turk” loyihasini sanoat ishlab chiqarishi, zamonaviy texnologiyalar transferi, kasbiy ta’lim, logistika va eksport faoliyatini o‘zaro integratsiyalashgan yagona iqtisodiy platforma sifatida rivojlantirish maqsadga muvofiq. Bunda mahalliy tadbirkorlarni loyihaga keng jalb qilish, xorijiy investorlar bilan qo‘shma korxonalar tashkil etish, ishlab chiqarishda mahalliylashtirish darajasini oshirish hamda yangi eksport yo‘nalishlarini shakllantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilanishi lozim.

Loyiha samaradorligini ta’minlash uchun investitsiyalarni o‘zlashtirish darajasi, yaratilgan yangi ish o‘rinlari, eksport hajmi, mahalliylashtirish ulushi, mehnat unumdorligi va jalb qilingan mahalliy korxonalar soni kabi ko‘rsatkichlar asosida KPI tizimini joriy etish taklif etiladi. Shuningdek, Farg‘ona investitsiya va savdo markazini tashkil etish, istiqbolli loyihalar portfelini shakllantirish, investorlar va mahalliy korxonalar o‘rtasida hamkorlik aloqalarini kengaytirish, qo‘shma kasbiy kadrlar tayyorlash dasturlarini yo‘lga qo‘yish hamda elektron monitoring platformasini joriy etish ushbu modelning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini tashkil etadi.

Bundan tashqari, investitsiya loyihalarini amalga oshirishda davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish, xalqaro moliya institutlari mablag‘larini jalb qilish hamda ishlab chiqarilgan mahsulotlarni tashqi bozorlarga olib chiqish bo‘yicha marketing va logistika xizmatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. 18–19-noyabr kunlariga rejalashtirilgan biznes kengashida mazkur tashabbuslarni ilgari surish hududning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish, yangi iqtisodiy hamkorlik aloqalarini shakllantirish va investitsiyalarning real iqtisodiy natijadorligini ta’minlash nuqtayi nazaridan amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Outcomes of High-Level Meeting Formalized

in Bilateral Documents. 29.10.2026.
2. Hukumat portali. The First Meeting of the High-Level Business Support Council. Toshkent, 18–19.11.2026.
3. Javorcik B.S. Does Foreign Direct Investment Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers Through Backward Linkages. American Economic Review, 2004, 94(3), 605–627.
4. Wong M.D., Buba J. Special Economic Zones: An Operational Review of Their Impacts. World Bank, 2017, No. 121958.
5. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. «Maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risida». 17.02.2020, O‘RQ-604.
6. Qosimova M. Turkiya – O‘zbekistonning asosiy savdo-iqtisodiy hamkorlaridan biri. O‘zA, 29.01.2026.
7. National Statistics Committee. Foreign Trade Turnover of the Republic of Uzbekistan: Preliminary Data for January–December 2025. 21.01.2026.
8. Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. O‘zbekiston va Turkiya o‘rtasidagi savdo hajmi ikki baravarga oshiriladi. 16.05.2025.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Farg‘ona viloyatini rivojlantirish bo‘yicha ustuvor vazifalar belgilab berildi. 28.04.2026.
10. O‘zA. Endi Farg‘onada xorijiy sanoat zonasi bo‘ladi. 13.02.2026.
11. O‘zA. Farg‘ona–Turkiya: hamkorlik imkoniyatlari. 13.05.2026.
12. Obidov M. A Foreign Industrial Zone to Be Established in Fergana. O‘zA, 14.02.2026.
13. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. «Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida». 25.12.2019, O‘RQ-598.